

GEGEVENS OVER DE VESTIGING AAN DE KAAP DE GOEDE HOOP UIT DE GENERALE MISSIVEN

II. 1657-1674

In het Juni-nummer 1962 van *Historia* (p. 95-106) mocht ik enige Gegevens over de Vestiging aan die Kaap de Goede Hoop, ontleend aan de Generale Missiven van 1651 tot 1656 publiceren. Sedert werkte ik de bundels uit het Algemeen Rijksarchief door, welke Generale Missiven — zoals ik ter aangehaalde plaatse reeds vermeldde, de verslagen, die Gouverneurs-Generaal en Raden van Indië, de zgn. Hoge Regering, aan Heren XVII uitbrachten — bevatten uit de jaren 1657 tot 1674. De oogst was voor Zuid-Afrika niet groot. De commandeurs, later gouverneurs, van de Kaap brachten rechtstreeks zowel verslag uit over het in hun ambtsgebied voorgevallene aan de Hoge Regering als aan het college van Heren XVII. Voor de eerste was er daarom niet veel reden, over wat zij uit Kaapland vernamen ook hunnerzijds naar Nederland te rapporteren; zij zouden dan slechts herhalen, wat de Heren in patria al reeds rechtstreeks vernomen hadden. Daarbij kwam ook nog, dat over de toestand aan de Kaap in het bijzonder gerapporteerd werd door de commissarissen, hoge Compagnies-ambtenaren, die opdracht hadden bij het passeren van Kaapland inspectie te verrichten. De Generale Missiven geven daarom in het algemeen slechts een beknopt commentaar over gebeurtenissen, die men uit andere bronnen al wel, en gewoonlijk uitvoeriger, kende. Nieuw is echter vaak het oordeel, dat de Hoge Regering over het gebeurde uitsprekt. Vaak valt dat niet zeer vriendelijk uit. De heren te Batavia wisten natuurlijk wel, dat de vestiging aan de Kaap om tweeredenen haar nut had, le als verversingsstation voor passerende vloten, 2de als versterkt punt aan de zo belangrijke scheepsvaartroute van Europa naad Zuid- en Oost-Azië, dat in geen geval in handen van concurrenten of landsvijanden moest vallen. De heren hadden, als dienaren van een Compagnie, die in de eerste plaats handelslichaam en pas in de tweede gedelegeerde overheid voor de Nederlandse bezittingen in het zuiden en oosten was, echter de gewoonte, alle vestigingen te beschouwen met het oog op de winsten, die er uit te trekken waren. En in dat opzicht was de Kaapse vestiging bepaald teleurstellend. Zowel het rapport van Leendert Jansz. en Nicolaas Proot als het commentaar daarop van Jan van Riebeeck hadden de verwachting gewekt, dat de nieuwe vestiging aan de Kaap de Goede Hoop de kosten, zo niet geheel, dan toch voor een goed deel zou opbrengen en daarvan was geen sprake. Niet alleen moest voortdurend geld worden bijgepast, maar bovendien, wat nog erger en veel onverwachter was, bleek het gebied lange jaren niet in staat te zijn de blanke bewoners van levensmiddelen, in casu van rijst, in voldoende mate te voorzien. Betrekkelijk gauw kon men er wel de schepen van andere voedingsmiddelen voorzien, maar rijst moest er uit Batavia worden heen-gestuurd. Wilde men daarvoor niet de ruimte gebruiken van de retourschepen, die men nodig had voor de veel waardevoller artikelen voor de Europese markt, dan diende een extra schip voor de

ravitaillering van de Kaap te worden gebruikt. Geleidelijk eerst werd de voedselpositie aan de Kaap beter en de vermelding van de Kaap in de Generale Missiven is dan vaak zo onbelangrijk, dat zij werkelijk evenmin behoeft te worden afgedrukt als de verwijzingen naar andere stukken in dié brieven, die wat meer bieden. Zo zal men bijv. hieronder niets opgenomen vinden uit de jaren 1671 tot 1674, ofschoon de Generale Missiven over die periode werden doorgewerkt. Geeft het hieronder volgende mischien niet veel nieuwe feiten, men kan er dan toch wel uit leren, wat de Hoge Regering als het belangrijkste beschouwde van wat er in het Kaapgebied voorviel en wat haar oordeel daarover was.

7.17 dec. 1657; bundel 111

(Van Goens¹ heeft Kaap de Goede Hoop gevisiteerd).

Hoe der ons gevoelens minder werk teffens² aen de Caep overhoop ghaelt ende den ommeslach³ aldaer becnopten begrepen wert, hoe het d' E. Compe. oncostelijcker vallen sal; geloovende wij niet, dat de gedane voorstellinge van soo menichte reduyten ende trenchementen⁴ tot bescherminge van de landeriën ende het bestiael te maeken. U Ed. wel behaeghlijck wesen sal, gemerct tot sulcken werck te grooten besettinge van nooden wesen soude. Als men 't in tijden en wijlen sooverre brengt, dat de Caep sonder van buyten gespijst te werden op sijn selven kan bestaan ende de passerende schepen van de E. Compe. uyt haren overvloed wel ververschen connen, sal onses oordeels het dienstichste voor d' E. Compe. in dien hoek al gecauseert wesen; om waertoe te komen meynen wij, den ommeslagh aldaer niet groot en behoeft te sijn, maer met een veel *propperder*⁵ residentie, als sommige die wel schijnen te willen begrijpen, behoort beslagen⁶ te werden, daer d' E. Compe. ongetwijfelt haer best bij bevinden sal. Den bij der handt genomen slavenhandel op Angola⁷ is te vresen, niet veel beschieten sal,⁸ vermits die menschen in 't vervoeren op sulke lange voyagies veel comen te sterven, sijnde oock al swaricheit gemaect, dat gem. slaven,

1. Rycklof van Goens, raad-extra-ordinair van Indië en commandeur van een uit patria komende vloot, vertoefde van 17 maart tot 19 april 1657 aan de Kaap, vlg. A. J. Böeseke, *Nederlandsche Commissarissen aan de Kaap 1657-1700*, 's Gravenhage 1938, p. 160-161 en ook p. 33. (Verder is dit boek aangehaald als: *Commissarissen*.)
2. Tegelijkertijd.
3. Het bedrijf, in de zin van het aanwezige personeel en materieel.
4. Versterkingen en graafwerken. Bedoeld wordt het *Commissarissen*, p. 75 genoemde kanaal tussen de Valsch- en Tafelbaaien en de daarop aansluitende verdedigingswerken. Die Hoge Regering was dus, zij het ook om andere n.l. zuinigheidsoverwegingen met Van Riebeeck van oordeel, dat een dgl. werk onwenselijk was. Ook Heren XVII waren van deze mening en het project van Van Goens werd niet uitgevoerd. Vgl. ook *Daghregister*, gehouden bij den Oppercoopman Jan Anthonisz. van Riebeeck, ed. D. B. Bosman en H. B. Thom, deel II, Van Riebeeck-Vereniging, 1955, p. 139.
5. Proper, in de zin van geschikt, niet te uitgebreid.
6. Voorzien.
7. Waartoe Heren XVII twee jachtjes naar de Kaap hadden gezonden, waarvan het eerste, de Maria, 13 Juli 1657 was aangekomen. Vgl. *Resolusies van die Politieke Raad*, ed. A. J. Böeseke, deel I, Kaapstad 1957, p. 103-104 en *Daghregister*, p. 159-160 en 237.
8. Resultaat geven zal.

aen de Caep comende, doordien dat landt aen 't haere vast is,⁹ wel fugitijf mochten worden¹⁰ en daeromme heeft d' heer Van Goens voorgeslagen, datter eenige van die Angolase slaven na Batavia gesonden en in plaats van dien were Bengaelse¹¹ na de Caep wierden gestiert, welk over en weder voeren immers d' E. Compe. seer lastich vallen sal.

Fol. 111r-112r

(Cunaeus¹² zal nu de Kaap inspecteren; het jacht de Schelvisch zal behoeften daarheen brengen.)

8.16 jan. 1658; *bundel* 1111

(Lading van de vloot, die op vertrek naar patria staat.)

Midtsgaders met alle deselve¹³ naer de Cabo ..... f. 8228. 6.6

Ende met 't jacht de Schelvisch tot den handel voor Angola f.20792.15.0¹⁴

Fol. 74v.

9.14 dec. 1658; *bundel* 1115

(Koedyck¹⁵ zal de Kaap visiteren.)

Tsestich lasten rijs ende wat negroschleeden¹⁶ etca. sijn van hier voor de Caep gevordert, hetwelcke, over de retourschepen verdeelt, nae gints-waerts staet te gaen, daermede het senden van een expres vaertuygh wert g'excuseert ender bespaert. Ende vermits den slaevenhandel op Angola vruchteloos uytgevallen is,¹⁷ oock die van Guinea niet heel veel beschooten heeft,¹⁸ soo is den commandeur Riebeeck te raede geworden dien handel te staecken.

Fol. 106v-107r

(De Gouv.Gen. is het hiermee eens.)

Om de hartevanghst aen de Caep bij de handt te nemen, schrijft den commandeur Riebeeck, dat hem alle de middelen daertoe van buyten souden dienen bestelt te worden, alsoo de inwoonders van 't land tot de jacht noyt te bewegen sullen sijn ende vermits het senden van sooveel

9. Grenst.

10. Voortvluchtig zouden kunnen worden.

11. Anders dan men uit *Commissarissen*, p. 61 zou opmaken, placht de Compagnie vanouds slaven in Madagascar en allerlei delen van Azië op te kopen. Een vrij grote slavenmarkt had men in het rijk Arakan, aan de noordwesthoek van Achter-Indië, welks bewoners rooftochten in Bengalen plachten te ondernemen, waarbij zij o.a. gevangen mensen meevoerden om die te kunnen verkopen. Tot de kopers behoorde de V.O.C.

12. Joan Cunaeus, raad van Indië en commandeur van de retourvloot, vertoefde als commissaris aan de Kaap van 3 tot 19 maart 1658; vgl. *Commissarissen*, p. 160-161.

13. De retourvloot.

14. Men zond dus van Batavia zowel met de retourvloot als met het daarmee slechts tot de Kaap meevarende jacht de Schelvisch waren derwaarts. Vgl. *Daghregister*, p. 251 en *Resolusies*, p. 132.

15. Isaïc Koedyck, laatstelijk directeur van Suratte en nu commandeur van de retourvloot, dreef door de sterke wind aan de Kaap voorbij; vgl. nr. 10.

16. Voor de negers bestemde doeken, die in India, vooral ter Kust van Coromandel, werden ingekocht.

17. Van de beide van de Kaap naar Angola gezonden jachten was het "Robbejachten" vergaan, terwijl de Maria geen contact met de bevolking had kunnen krijgen. Vgl. *Daghregister*, p. 300.

18. D.w.z. resultaat gegeven heeft, vgl. *Daghregister*, p. 285-287 en *Resolusies*, p. 144.

volckx, als daertoe vereyst, voor d' E. Compe. niet aen te haelen is,¹⁹ sien wij seer weynich apparentie tot de bevorderinge van dien ende sal dien-volgende dese hartevanghst wel aen een sijde mogen werden gestelt.²⁰

Fol. 107r

10.16 dec. 1659; bundel 1119

Uyt een briefken van den commandeur Isaack Koedijck, geschreven van het eyland St. Helena met de boot Suylen,²¹ hebben wij verstaen, hoedat de eerste acht schepen, in goede ordre gecomen sijnde aen de Caep de Bonne Espérance, soo, als de bay wilden inseylen, bejegt sij van een vehementen windt, door derwelcke vier van deselve nae 't verliesen van eenige anckers genootsaecht sijn geworden weder zee te kiezen.²²

Fol. lv.

(Sterthemius²³ zal de Kaap visiteren.)

Het te beclagen sij, den omneslach aldaer, van dewelcke men goede vruchten te verwachten scheen, door de ontstane beroerte van oorloge²⁴ mette Hottentots in haere progressive²⁵ apparentiën soodanigh is gestut en weerhouden geworden, dat grootelijckx te vresen sij, U.Ed. rechte oogherck aldaer noyt sal werden erlanght, daarvan wij echter een beter willen hoopen, waertoe een vreedige possessie het meeste soude cunnen contribuieren ende sonder dien sal 't lichtelijck al verloren werck wesen, sijnde wij van opinie, U.Ed. aen de Caep sooveel niet sullen gelegen laeten, dat om deselve in wesen te houden ginder geduyrigh met oorlogen soudn willen geoccupeert wesen.

Fol. 94v.

(Op dringend verzoek van Van Riebeeck gaan met elk retourschip twee paarden mee voor de Kaap, al is dat bezwaarlijk; de fluit Loenen gaat met 62 last rijst derwaarts.)

Hebben wij de heere Pieter Sterthemius gerecommandeert, aen de Caep gecomen sijnde, metten commandeur Riebeeck te overleggen, off al daer niet eenige seynen sullen connen worden gedaen, hetsij met vieren, roocken ofte andersints, waeraen de voors. scheepen sullen connen sien ende weeten,

19. Niet te doen is.

20. Moeten worden opgegeven.

21. Het galjoot Zuylen kwam kort voor 29 mei 1659 aan de Kaap, 11 augustus te Batavia; vgl. *Daghregisters*, gehouden int Casteel Batavia, 1659, ed. J. A. van der Chijs, Batavia 1889, p. 161.

22. In *Resolusies*, p. 185 vindt men onder de datum 1 maart 1659 hierover nadere bijzonderheden. Koedijck was met de bedoelde vier schepen 21 febr. voor de Tafelbaai verschenen; vgl. ook *Daghregister*, III, p. 20-21.

23. Pieter Sterthemius, laatselijk directeur van Bengalen en raad. extra-ordinair van Indië, nu admiraal van de retourvloot, vertoefde van ongeveer 3 tot zeker 20 maart 1660 aan de Kaap; vgl. *Daghregister*, p. 189.

24. In een resolutie van 19 mei 1659 (vgl. *Resolusies*, p. 191) wordt voor de eerste maal over strijd met de Hottentotten gesproken.

25. In de betekenis van: toenemende.

off er onraet is ofte niet om hen daer tot 't inloopen ofte voorbyseylen van de bay nae te connen reguleren.²⁶

Fol. 137r.

11.16 dec. 1660; bundel 1122

(De van de Kaap terugkomende fluit Loenen is . . .)

Om St. Helena Nova²⁷ volgens U Edele. daertoe gegeven ordre op te soecken gebruyckt geweest, doch is sonder hetselve eylant of eenige teekenen van dien gevonden te hebben van die voyagie aen de Caep vruchteloos geretourneert. Ende nadien nu al tot drie distincte malen tevergeefs door d' onse daernae is gesocht, soude het wel connen wesen, dat het een gefingeert eylandt off wel op verkeerde breete geleyt is, daer in sulcken gevalle seer wilt ende onseecker nae te soecken sij. Comende voor U Edle, retourschepen seer qual., dat Oudt St. Helena dood d' Engelse in possessie genomen is,²⁸ alsoo se aen die plaetse ten opsigte van de goede verversinge, die se aldaer en passant plegen te genieten, al veel hebben verloren, behalven dat nu al eenichsints om een rendezvousplaetse voor de schepen, die de Caep mochten comen verbij te raecken, verlegen sijn, vooreerst geen andere remedie voor deselve siende dan degene, die ons door d' hr. Sterthemius voorgedraegen is, wesende in substantie, dat eenige scheepen, door zeenoot de Caep verbijlopende, niet lager sullen afsacken als tot de Saldanhabay ende aldaer ten ancker comen, dat volgens 't schrijven van den commandeur Jan van Riebeeck²⁹ seer bequaemel. geschieden can.

Fol. 99v-100r.

(Verwijzing naar Van Riebeeck's brieven naar patria; ook de commandeur over de retourvloot kan nader over de Kaap rapporteren; het rijstge-
was . . .)

. . . ginder soo wel was geslaeght, dater schuyren manqueeerde om het coren in te brengen, soo is den toevoer van eenigen rijns derwaerts bij ons geëxcuseert.³⁰

26. Men wilde hiermee voorkomen, dat mocht onverhoopt de Kaap in vijandelijke handen gevallen zjn, er passerende, geen kwaad vermoedende Compagnieschepen dat lot zouden delen. *Commissarissen*, p. 87 wordt vermeld, dat Sterthemius in 1660 voorstelde, dat jaarlijks een geheim sein aan den Gouv.Gen. zou worden opgegeven, opdat de retourvloot zonder vrees voor overrompeling de Tafelbaai zou kunnen binnenzeilen. In Pieter van Dam's Beschrijvinge van de Oostindische Compagnie, Eerste Boek, Deel II, ed. F. W. Stapel, 's Gravenhage 1929, p. 48-50 vindt men dgl. seinbrieven voor de jaren 1700-1702 afgedrukt.
27. St. Helena-Nova is een niet bestaand eiland, dat door verkeerde waarneming of misverstand in de 50er jaren van de 17de eeuw op een Nederlandse paskaart werd ingetekend en waarnaar men sedert wel een twintig jaar tevergeefs is blijven zoeken. Vgl. ook *Resolusies*, p. 239.
28. De officiële inbezitneming van St. Helena uit naam der Staten-Generaal (want St. Helena lag niet in het octrooigebied van de V.O.C.) door den repatriërenden Gouv.Gen. Jacques Specx op 15 april 1633 werd niet gevolgd door een werkelijke bezetting. In mei 1659 nam daarom John Dutton in naam van den lord protector Richard Cromwell het eiland in bezit. Vgl. Ph. Gosse, *St. Helena, 1502-1938*, London 1938, p. 41, 45-49.
29. Met de spelling van de naam van den commandeur veroorlooft men zich wel vele vrijheden!
30. In de zin van: onnodig geoordeeld.

Fol. 100r.

(De retoursschepen brengen textiel enz. ter waarde van f.5496 derwaerts.)

Ommen sooveel doemel. te prevenieren³¹ diergelijcke gruwelijcke conspiratiën, alsse onlangs eene aen de Caep door een deel t' samengerotte persoonen van diverse natiën voorgenomen ware,³² hebben wij den commandeur Rietbeeck gerecommandeert die voorsieninge te doen, dat ginder voortaan geen uytheemsche, maer nie als Nederlanders aen landt werden geleydt, op dewelcke men hem wel best betrouwen mach, alsoo veel ervaren werdt, dat sulcken quaet van verraderie meest haren oorspronck uyt de boose gemoederen van vreemdelingen is hebbende, die ordinaris meer als onze natie tot het bedrijf ende den aenlegh van conspiratiën genegen sijn. Ons sijn van de Caep 8 gevangens, die de principaelste autheurs van dit snode werck sijn geweest toegesonden.³³

Fol. 100v.

(Hun process is gaande; aan de Kaap was . . .)

. . . tussen 18 ende 19 mey omtrent de Soute Riviere comen te stranden een Frans schip, de Mareschal³⁴ genaemt, uytgerust tot Nantes door den hertoch van Millerey,³⁵ tenderende³⁶ nae het eylandt Madagaskar, gemant het 148 coppen, die alle nevens de ingelade goederen, dewelcke van seer geringe valeur waeren, gesalveert³⁷ sijn geworden. Het gemene volck is met Comps. scheepen alle herwaerts aengecomen, waarvan eenige door den commandeur Rietbeeck ende de reste bij ons alhier in den dienst van d' E.Compe. soo voor bootsgesellen als soldaten sijn aengenomen onder een dryejarich verbandt. Met deselve is oock van de Caep overgecomen eenen monsr. Gilton,³⁸ geboortich uyt Pruysen.

Fol. 100v.

(Nadere gegevens over hem.)

De twee capns. can 't meergenoemde gesneuvelde France schip, met namen monsr. Veron³⁹ ende Carquedien,⁴⁰ mitsgaders een bisschop,⁴¹ 3 priesters ende noch 3 personen van haer gevolgh waren aen de Caep ver-

31. Voorkómen.

32. Bedoeld wordt het 14 dec. 1659 aan het licht gekomen voornemen van een aantal, meest buitenlandse, soldaten in Compagniesdienst zich meester te maken van het jacht Erasmus en vervolgens van het kasteel, vgl. *Daghregister*, p. 165 vlg. en *Resolusies*, p. 224 vlg.

33. Hun namen zijn vermeld *Daghregister*, p. 191-192 en *Resolusies*, p. 231-232.

34. Ten rechte: La Maréchale. Vgl. *Resolusies*, p. 242, 245 en *Daghregister*, p. 222-230.

35. Charles de la Porte, duc de la Meilleraye, maarschalk van Frankrijk en neef van Richelieu; hij zond sinds 1655 zonder veel succes schepen uit ter exploratie van Madagascar. Noot 5 van p. 243 in *Resolusies* is niet geheel juist.

36. Bestemd naar.

37. Gered.

38. Pierre Gilton of Gelton, een Pruis, die namens La Meilleraye zou optreden als gouverneur van een fort aan de St. Augustijnsbaai op Madagascar.

39. Simon Veron, een Hugenoet uit La Rochelle.

40. In het *Daghregister*, p. 227, wordt deze man vermeld als Kirequadieu, in *Resolusies* als Carcadiou, Carcadiou en Kerkadieu. In Frankrijk is de rang van tweede kapitein voor grote schepen gebruikelijk.

41. Nicolas E(s)tienne, van de orde der Lazaristen, die later op Madagascar bij het missiewerk werd vermoord. Het gelukte mij niet te vinden van welke plaats hij (vermoedelijk Etitulair) bisschop was.

blevené welcke wij hebben toegstaen met deese retourvlote van kinder mede naer het vaderlant te mogen vertrecken om alsoo van dat volck ontslagen te weesen.

Fol. 101r.

12.26 jan. 1661; bunnidel 1122

(Van Riebeeck schreef 27 juli 1660 . . .)

. . . hoe den eerste capn. van 't verongeluckte France schip de Marechal, genaemt Symon de Veron, het wrack van 't selve schip t' enemael hadde geabandonneert ende daarvan acte in forme gepasseert. Soo hebben wij op 't voordragen van gemelten commandeur⁴² hem geauthoriseert 't selvige voor de Compe. te mogen aentasten ende bij gelegentht. te slopen ende het hout, daarvan comende, ten oirbaer⁴³ te gebruycken, dat vertrouwen willen, U Edle. voor wel gedaen sullen houden, alsoo jekenwoordich daerop door niemant eenige pretentie gemaect werden can, sullende de voorsz. acte U Ed. van de Caep al toegesonden sijn, om, des nodich sijnde, daeraf te connen werden gediend. Bovengemelten Francen capitain is door den commandeur Rietbeeck met noch 5 personen ende eenigen sijner geberchde goederen op de Nagelboom passagie herwaerts verleent, dat wij wel wensten, niet en ware geschiet, om dieswille de Compe. mettet over- en wedervaren van die luyden meer ondiens ende ons alhier niet dan moeyelijckheit is aengedaen.

Fol. 464v-465r.

(Veron was uitgezonden om de 32 Franse kanons en het personeel van Madagascar af te halen; de vrijburger De Boulan zal nu een en ander naar de Kaap mogen brengen tegen vrachtprijs; Veron mag met de V.O.C. vloot repatriëren; aan de Kaap . . .)

Hadde sich . . . een nieuw volck, van boven uyt het landt gecomen ende voor desen ginder noyt meer gesien, verthoont,⁴⁴ mette welcke den commandeur Rietbeeck meyndt, wanneer se wat aengelockt werden, goeden handel sal te drijven sijn, behalven dat men uyt haer wel eenige importante dingen soude connen verstaen, die tot noch toe voor ons verborgen sijn geweest, 't welck den tijt hierna openbaren sal. Hebbende tot een begin van handeling met dat volck groote quantiteyt ijsers en kopere koraelen van hier geëyst, die wij hem bij gelegentht. sullen trachten te bestellen, vereyssende al te veel tijts om deselve te doen maecken, sulck met dese schepen weynich hebben connen senden.

Fol. 466r.

13.30 jan. 1662; bundel 1124

De retourschepen hebben wij gelast, dat haer altijd wel gecombineert ende gesloten sullen houden, insonderheit in 't aendoen van de Caep wel slagvaerdigh en op haer hoede te wesen, of aldaer eenige vremde macht

42. Dus Van Riebeeck.

43. Hier: op nuttige wijze.

44. Bedoeld zijn hiermee vermoedelijk de Chainouquas, waarvan *Resolusies*, p. 248 en *Daghregister*, p. 251 sprake is. Deze Hottentotten waren echter al sinds nov. 1657 bij het kasteel signaleerd.

mochte toeleggen ende hebben haer ook medegegeven de secrete seynbrief, ons van den commandeur Riebeeck toegekomen.

Fol. B.37v-38r.

14.26 dec. 1662; bundel 1128

(Van Riebeeck gaf het commandeurschap van de Kaap bij provisie aan Wagenaar over; hij kwam 5 juli te Batavia; het fluitje de Mees gaat met de reourvloot met cargasoen van f.11809.16.2, vnl. rijst voort twee jaar, naar de Kaap . . .)

. . . alsoo het voor d' E.Compag.e te kostelijck valt jaerl. daerom een expres schip nae de Caep te moeten senden. Ondertussen mogen se sien, off haer gebreck van Madagascar connen erlangen.

P.404.

(De Mees moet direct terugkomen.)

15.21 dec. 1663; bundel 1131

(Het is niet nodig een apart schip met levensmiddelen naar de Kaap te zenden.)

16.23 dec. 1664; bundel 1136

De schippers van Hoogcaspel⁴⁵ en Elsenburg⁴⁶ gaen met dese schepen na U Ede. over om te verantwoorden de wreetheyt, die sij aen een Engels scheepken op de uytreyse hebben gepleegt, alhoewel wij die sake alhier, na haer omstandigheden overwogen sijnde, voor soo horribel niet hebben connen aensien, als U Ede. deselve door den commandr. Wagenaar⁴⁷ van de Caep is geadviseert.

P.217-218.

17.30 jan. 1666; bundel 1142

(Aan de Kaap wegens het om de oorlog vergrote garnizoen rijsttekort gevreesd.)

Een sodanigen nieuwen fort royael met vijf punten, als U Ed. hebben believeen goedt te vinden aen de Caep te doen bouwen,⁴⁸ sal een swaer en niet min excessyf costelijck werk wesen, dat nae alle apparentie in vele jaren niet en sal connen werden geabsolveert.⁴⁹ Aen arbeyders tot den opbouw van dien sal 't ginder meest gebreeken en, soo die uyt het vaderlandt of van hier souden moeten werden besteldt, sal het seer beswaerlijk

45. Omtrent het hier vermelde is mij uit andere bronnen niets naders bekend. Deze schipper, Meyndert Roeloffs. had zich, zoals uit *Resolusies*, p. 300 blijkt, ook op andere wijze onmogelijk gemaakt.

46. Volgens *Dagregisters*, 1664, p. 395 stierf de schipper van de Elsenburg Michiel Roeloffs. op 20 sept. van dat jaar en werd hij toen door den opperstuurman vervangen. Het lijkt mij vreemd, dat beide schippers M. Roeloffs. geheten zouden hebben.

47. Zacharias Wagenaar, van april 1662 tot sept. 1666 commandeur van de Kaap.

48. In november 1664 gelastten Heren XVII, dat een "Royale Steene-Fortresse" aan de Kaap moest worden gebouwd. Vgl. *Resolusies*, p. 332 vlg. Hieruit kwam de bouw van het thans nog bestaande kasteel voort. Het heeft nagenoeg tien jaar geduurd, eer het werk gereed was. De weinige woorden, hieraan door de Hoge Regering gewijd, zijn typerend voor hun houding ten aanzien van de Kaapse aangelegenheden.

49. Afgemaakt.

aen te halen wesen, te meer de levensmiddelen tot sulken grooten hoop volks daernevens sullen dienen bestelt.

P.306-307.

(Godske⁵⁰ en Wagenaer hebben het terrein aangegeven.)

Mette onverwachte comste van 't Engelse schip de Royaal Charles uyt Suratta aen de Caep vertoonde sich een schoone kans om daeraf meester te worden, ingevalle daertoe scheepsmacht bij de werken ware geweest. Jammer sijnde, dat den aenslagh, die met Loosduynen⁵¹ daerop gemaekt was, is comen te mislucken, sijnde al een costelijck geladen schip geweest.

P.308.

18.25 jan. 1667; *bundel* 1146

(Wij de Kaap . . .)

. . . vermits het veele gelichte volck tot den arbeyt van de nieuwe fortificatie wederom met een merckelijke quantité rijs ende andere noodwendigheden hebben moeten secunderen.

P.296.

(Nl.247 last rijst in twee jachten.)

Schijnende oock niet anders, of sal sulx alle jaren eenigsints moeten blijven continueeren, vermits daer bij de hand sooveel bequaem bouwland niet gevonden wort, als tot de gansche residentie van d' E.Comp. nie ende der vrijeluyden spijsinge doorgaens wel nodig sal commen te vereysschen, boven noch hetgeene bij de aencomende luyden soo van 't vaderlant ende van hier (die plaetse heen en weder passeerende) tot hun verfrissinge in versch broot etca. geconsumeert wort, hebbende de voyagies, nae Madagascar om rijs nu en dan gedaen, telkens mede soo soberen⁵² succes gehadt, dat daer mede all weynig hoop op te stellen is. Komende daer noch bij, dat ook Mouritius⁵³ óf van daer ófte mede wel van hier sal moeten geprovideert worden, gelijk voor desen ook ervaeren is, dewijl men van daer placht te adviseren, datter den rijs wel groeyen wilde, maer telckens door de rotten (daer het land voll van is) opgegeten ende verslonden wierd, eer het terdeege rijp ofte volwassen worden coste. Ende om aen de Caep dieper in het land de corenbouw uyt te breyden is qualijck practicabel, niet omdatter goed land soude manqueren, maer omdat de luyden soo verde van de hand noodsaekelijck voor de inwoonders met soldaeten onder faueur van redouten etca. souden moeten beschermt worden, twelck de lasten te groot maeken soude voor d' E.Comp. nie ende daerom, dewijl het doch anders niet wesen can, sal in het senden van rijs moeten gecontinueert

50. De latere (eerste) gouverneur van de Kaap, die op de reis naar Batavia als deskundige een groot aandeel had in de opzet van het werk.

51. De 20ste september 1665 verscheen in de Tafelbaai het Engelse schip Royal Charles, welks bemanning niet wist, dat een oorlog met Nederland was uitgebroken. Wagenaer liet door de bemanning van de vrij zwakke fluit Loosduynen een poging doen het schip te overrompelen. Succes had men daarbij niet.

52. Hier: gering.

53. Nadat de vestiging van de Compagnie op Mauritius in juli 1658 was opgeheven, plaatste men er in 1663 weer een twaalftal mannen in de hoop, dat zich op het onbewoonde eiland vrijburgers zouden vestigen. Ratten mogen er talrijk geweest zijn, de plaag wordt hier toch wel wat te ernstig voorgesteld.

worden. Doch nadien de vrijeluyden, sooveel sij van doen hebben, de rijs tot een stuyver of anderthalf het pont betalen (dat se seer gaerne doen), soo can sulx d' oncosten van de besending etca. noch eenigsints wat tegemoet comen, sonderdat sulx de luyden ginder tot eenige beswaernisse soude comen te strecken, want sij hebben daer all tamelijcke gelegentheden om haer profijt te soeken buyten de landbouw met haere aenplantende vruchten, die se in hunne thuynen ende ook op haer corenlanden (selfs als den oegst all in is) weten te teelen ende tot ververschinge aen de passeerende luyden te slijten, boven noch de visscherijen, daarvan seer goede soort abundant sijnde ende mede aen de schepen, gedroogt ende gesouten, wetende te benificeeren tot goede accommodatie ook voor het volck op de thuysheyse voornamentlijk dienstig ende nut.

P. 296-298.

19.5 oct. 1667; *bundel* 1152

(De commandeur van de Kaap heeft . . .)

. . . groote petitiën gedaen om rijs en andere nootwendichheden voor het volck, die aldaer seer vele sijn aengehouden tottet opmaecken van de onder handen genomen fortresse ende totten arbeyt van de silvermineralen,⁵⁴ die sijn e. meent aen 't Robbeneylandt opgedaen te hebben, maer wot hiervan sulcke costelijckheyte niets gevonden uytte steenen, die ons metten Achilles tot een monster sijn overgesonden, soodat die luyden hier beter souden hebben te stade gecomen.

Fol. 91 r-v.

20.6 dec. 1667; *bundel* 1152

(Veel rijst moest naar de Kaap gezonden worden, o.a. omdat . . .)

. . . daer nochal veel boven het bij U Ede. gelicentieerde⁵⁵ getal sijn aengehouden ende mette overgecomen schepen weynig meer sijn herwaerts afgestecken,⁵⁶ alsser doorgaens van deselve sieck sijn aen landt gebleven.

Fol. 168v.

21.18 oct. 1668; *bundel* 1156 bis

(Met de Zuidpolsbroek kwam te Batavia . . .)

. . . de e. Cornelis van Quaelbergen⁵⁷ van de Caep de Bonne Esperance, hebbende het gesach metten ommeslach aldaer volgens U Ed. ordre

54. Het was voor de Compagnie van groot belang, indien in door haar bezet gebied goud- of zilvererts werd gevonden. Juist in deze jaren gelastte zij haar personeel hiernaar een onderzoek in te stellen. Er kwamen nogal wat berichten van soortgelijke aard als dit binnen, maar gewoonlijk bleek men zich vergist te hebben.

55. Hier: vastgestelde, toegestane.

56. Hier: doorgezonden.

57. Cornelis van Quaelbergen was de opvolger van Wagenaer. In december 1666 betoonde hij diverse beleefdheden aan Francois de Lapis, marquis de Montdevergue, admiraal en luitenant-generaal van de Franse bezittingen in de Indische Oceaan. Dat werd hem door Heren XVII zo kwalijk genomen, dat zij hem 1668 door Borghorst vervingen. Hij vertrok als vrijburger naar Batavia, maar werd weldra weer in dienst genomen, waarna hij het nog bracht tot gouverneur van Banda, vervolgens van Malakka en ten slotte tot raad-extra-ordinair van Indië; vgl. noot 62.

geresigneert aen den commandeur Jacob Borchorst,⁵⁸ daer nae een lange en penible reyse mettet Hof van Breda aengecomen, doch vrij debil ende swack, maer was weder aen de beter hand.

P. 147.

(28 april voeren twee hoekers van de Kaap rechtstreeks naar Ceylon, twee schepen zullen volgen.)

De Sholfer⁵⁹ is weynig benoorden de Caep verseylt niet sonder schuld van de schipper, maer die is met noch een man verdroncken. De lading en de goederen waeren meest gesalveert.

P. 148.

22.31 jan. 1670; *bundel* 1159

De ongelegentheyte van de Saldanjabay om schepen te connen voorsien, als noch houdt,⁶⁰ noch vers water hebbende, verhoopen wij, dat oorsaeck sal wesen, dat sij⁶¹ daer niet sullen comen nestelen,⁶² alsoo ons die gebuertschap niet veel proffijt soude geven. De memorie, die U Ed. schrijven, dat de ambassadeur van Vranckrijck aen Haer Ho.Mo. soude hebben overgegeven van claghten ter saeke, die van Comps. schepen, van Ceylon nae 't vaderlant gaende, omtrent de Caep de Bonne Esperance violent. souden hebben bejengt éen van hare schepen, genaemt de Charles . . .

Fol. 457r.

(. . . is de Hoge Regering onbekend.)

Prof. W. Ph. Coolhaas.

58. Jacob Borchorst, die vroeger opperkoopman op Ceylon was geweest, voldeed door zijn slechte gezondheidstoestand, die hem dwong veel werk aan anderen over te laten, maar matig. Hij drong ook zelf op terugroeping aan, die in maart 1670 plaats had. Vgl. o.a. *Resolusies*, p. 388.

59. *Resolusies*, p. 375, wordt dit schip, nauwkeuriger, Schollevaer genoemd.

60. Bedoeld: Hout.

61. De Fransen.

62. Ook in 1666 (*Resolusies*, p. 352) had men gevreesd, dat zij zich aan de Saldanhabaai zouden vestigen. Toen waren zij echter bondgenoten geweest, terwijl thans de verhouding tot hen voortdurend slechter werd, totdat in 1672 de oorlog uitbrak.